

საბჭოთა ტრავმა – საქართველოს სოციალური მემკვიდრეობა

დავით ჯიშკარიანი
კრებულის შემდგენელი და რედაქტორი

შესავალი

კრებული, რომელსაც ახლა მკითხველი ეცნობა, საქართველოს უახლესი ისტორიის რთულ, კომპლექსურ და არაერთგვაროვან პერიოდს – საბჭოთა ტოტალიტარულ წარსულს ეხება. სტატიის ავტორები სხვადასხვა სფეროს მკვლევრები არიან და შესაბამისად, კრებული აერთიანებს ისტორიკოსების, ფილოლოგების, ანთროპოლოგების, ფსიქოლოგებისა და სოციალური მეცნიერებების წარმომადგენლების მოსაზრებებს. მათ არ აქვთ ერთიანი კონცეპტუალური, მეთოდოლოგიური და აკადემიური იდენტობა. თითოეული მათგანი განსხვავებული პერსპექტივით და მიდგომით ცდილობს გააანალიზოს საბჭოთა წარსული და ჩამოაყალიბოს საკუთარი ხედვა წარსულის თუ წარსულის მემკვიდრეობის მიმართ.

დავით დარჩიაშვილის მოსაზრებით, საბჭოთა ისტორიის კვლევა, მხოლოდ ისტორიკოსთა ცნობისმოყვარეობის დაკმაყოფილებისთვის ვერ იქნება საკმარისი და მას გაცილებით დიდი სოციალური და პოლიტიკური დატვირთვა გააჩნია. შემოთავაზებული მსჯელობით თანამედროვე საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური რეალობის შეცნობისათვის წარსულის შესწავლა დიდი როლს უჭირავს. ავტორი „გათელილი გზის სინდრომისა“ და პარეტოს თეორიის გამოყენებით, ამტკიცებს მოსაზრებას, რომ ადამიანები ხშირად ხდებიან ურთიერთობათა, ტრანზაქციათა გამძლე ქარგების მსხვერპლნი, კონკრეტულ შემთხვევაში კი საბჭოთა პერიოდში ჩამოყალიბებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებსა და ელიტებს განიხილავს. მალხაზ სალდაძე ერთგვარად აგრძელებს და ავრცობს დარჩიაშვილის მოსაზრებებს. ის სტალინის პოლიტიკური სხეულის ფენომენის მაგალითს განიხილავს, როგორც კომპლექსურ მოვლენას, რომელიც მაქედონობა და გამკრიტიკებელთა ერთობას მოიცავს. ავტორი აანალიზებს პოსტ-საბჭოთა საზოგადოებებისა და მათი ელიტების წინაშე არსებულ ერთ-ერთ დილემას „განსაზღვრონ თუ რა ღირებულებით ჩარჩოში მოაქციონ სტალინის, როგორც პოლიტიკური სხეულის შესახებ თხრობა და შესაბამისად ჩამოაყალიბონ სულიერი და მორალური ორიენტაციები“. საქართველოში საბჭოთა წარსულის რეპრეზენტაციის ყველაზე დიდ, ინსტიტუციურ სივრცეს საბჭოთა ოკუპაციის მუზეუმი წარმოადგენს. ანთროპოლოგი ლაურა მათეოსი მისი სადოქტორო დისერტაციაზე მუშაობისას 12 თვის განმავლობაში ატარებდა კვლევას აღნიშნულ მუზეუმში. ის იზიარებს მოსაზრებას, რომ მესხიერების ფორმირება პოლიტიკური აქტია, ხოლო ამის განხორციელებაში მუზეუმებს საკუთარი წვლილი შეაქვთ. ის საბჭოთა ოკუპაციის მუზეუმსაც, თავისი თავისებურებებით, მაგრამ კონკრეტული პოლიტიკური პროექტის გამტარებლად მიიჩნევს და საკუთარ ემპირიულ დაკვირვებებს გვიზიარებს.

კრებულის მეორე ბლოკი უფრო კონკრეტულ საკითხებს მოიცავს და მიკრო პერსპექტივით აჩვენებს საბჭოთა რეპრესიების შედეგად გამოწვეულ ტრავმებს საქართველოს რეალობაში, რომლებიც ათწლეულებია საზოგადოებაში არსებობს. ჯანა ჯავახიშვილმა შეისწავლა ტოტალიტარულ წარსულთან დაკავშირებული მატრავმირებელი გამოცდილების ზეგავლენა საქართველოს მოსახლეობაზე და გამოყო ინდივიდუალურ, ოჯახურ და სოციალურ დონეზე. მისი ანალიზი ეყრდნობა ტოტალიტარულ რეპრესიებთან დაკავშირებული ტრავმის თაობიდან თაობაში გადაცემის კვლევას, რომელიც განხორციელდა 2011-2018 წლებში (ჯავახიშვილი 2018). რეპრესირებულთა სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლებთან ჩატარდა სიღრმისეული ინტერვიუები. რეპრესირებულთა ოჯახის წევრებში არსებული ნარატივი შეისწავლა ჩვენმა შემდეგმა ავტორმა – ივეტა გოგავამ. ის ეყრდნობა გაენალიზებინა სტალინური ტერორის (1936-1938) დროს რეპრესირებული ოჯახების ნარატივებში არსებული კულტურული ტრავმა და მათი გავლენა რეპრესირებული ოჯახების ცნობიერებაზე. ის სტატიაში განიხილავს ქართულ საზოგადოებაში არსებულ ტრავმის მახასიათებლებს.

კრებულში, ორი სტატიის ავტორი ეყრდნობა ორიგინალურ წერილობით წყაროებს და მათი ანალიზის საშუალებით ახალი პარადიგმა შემოაქვთ საქართველოში ტოტალიტარული წარსულის გააზრებისთვის. ფილოლოგმა, რუსუდან კომახიძემ, გაანალიზა ენა და ტოტალიტარული რეჟიმი. მან შეისწავლა 1937 წლის საქართველოს სსრ-ს უმთავრესი ბეჭდური მედია – გაზეთი კომუნისტი. ის საკუთარ ნაშრომში აჩვენებს, თუ „როგორ იყენებდა საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმი ენის გამომხატველობით პოტენციალს ტერორის ხელშესაწყობად და როგორ იქმნებოდა ახალი ენობრივი ერთეულები იდეოლოგიური დისკურსის გამოსახატავად.“ ოლივერ რაისნერმა კი სრულიად სხვა ტიპის წერილობითი წყარო – რეპრესირებული, გადასახლებული მიხეილ მგალობლიშვილის მოგონებები შეისწავლა, რომელიც 1972 წელს დაინერა, მის შრომა-გასწორებით კოლონიიდან განთავისუფლებიდან 25 წლის შემდეგ და მხოლოდ 1990 წელს გამოიქცა ნიგნად. პროფესორი რაისნერი ცდილობს გაარკვიოს თუ რა სპეციფიკური მოტივაცია ჰქონდა მიხეილ მგალობლიშვილს ჩუმად დაეწერა მსგავსი მოგონებები.

ინაკლი ხვადაგიანმა დეტალურად შეისწავლა რეპრესირებულ ადამიანთა ერთი მცირე ჯგუფი, რომლებიც გაერთიანებულები იყვნენ „საქართველოს ძველ ბოლშევიკთა საზოგადოებაში“. თავდაპირველად აღნიშნული ორგანიზაციის წევრობა პრესტიჟული იყო და პრივილეგირებულიც. თუმცა რეპრესიები მათაც შეეხო. შემუშავებული სტატისტიკა და დიაგრამები მკითხველს აძლევს საშუალებას თვალის მიადევნოს აღნიშნული საზოგადოების წევრთა მიმართ მასობრივ ტერორს. რეპრესიებში მონაწილე კიდევ ერთი ადამიანის შესახებ წერს დავით ჯიშკარიანი. ამ შემთხვევაში კი ანალიზი არა მსხვერპლს, არამედ შინსახკომის თანამშრომელს ეხება, რომელიც თავად მონაწილეობდა რეპრესიებში. ავტორი, ერთი ჩეკისტის, ვარლამ ოდიშარიას მაგალითზე განიხილავს საქართველოს შინსახკომში არსებულ „ძალადობის ეკოსისტემას“, მის თავისებურებებს და პატრონ-კლიენტურ ურთიერთობებს.

აღნიშნული კრებულის გამოცემა ვერ მოხერხდებოდა კონრად ადენაუერის ფონდის სამხრეთ კავკასიის ბიუროს მხარდაჭერის გარეშე, რისთვისაც მათ განსაკუთრებული მადლობა ეკუთვნით.